

Katarzyna Pająk

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

ORCID: 0000-0003-3967-1656

Postawy rodzicielskie w ocenie wychowanków zakładów poprawczych resocjalizacyjno-rewalidacyjnych a ich plany życiowe

Problem badawczy przyjął postać następującego pytania: Jaki jest związek pomiędzy postawami rodzicielskimi prezentowanymi przez rodziców wychowanków (ocenianymi przez badanych) zakładów poprawczych resocjalizacyjno-rewalidacyjnych a ich planami życiowymi? Metodą wykorzystaną w badaniach był sondaż diagnostyczny. W zakresie metod analizy statystycznej posłużono się elementami statystyki opisowej oraz indukcyjnej. Do badań wykorzystano *Kwestionariusz retrospektywnej oceny postaw rodzicielskich* autorstwa Mieczysława Płopy oraz *Kwestionariusz do badania planów życiowych młodzieży* autorstwa Beaty Górnickiej. W świetle zaprezentowanych badań można stwierdzić, że istnieją zależności pomiędzy planami edukacyjno-zawodowymi, materialno-bytowymi, rodzinnymi i osobistymi oraz dotyczącymi czasu wolnego a postawami rodzicielskimi prezentowanymi przez rodziców badanych chłopców. Wyniki badań wskazują na to, że warto pracować z rodzinami wychowanków, na ile tylko jest to możliwe. Podjęcie współpracy pozwala budować więzi w relacji wychowanek – rodzic, które w wyniku wielu trudnych sytuacji zostały zerwane.

Słowa kluczowe: pedagogika specjalna, niepełnosprawność intelektualna, plan życiowy, postawa rodzicielska, zakład poprawczy resocjalizacyjno-rewalidacyjny

Parental attitudes assessed by pupils of juvenile correctional facilities and their life plans

The study addresses itself to the following question: What is the connection between life plans of juvenile correctional facilities pupils and parental attitudes presented by their parents? Diagnostic survey was used as the method of this study. Elements of descriptive and inductive statistics were applied as methods of statistical analysis. The research includes *Questionnaire for retrospective assessment of parental attitudes* by Mieczysław Płopa and *Questionnaire for studying life plans of adolescents* by Beata Górnicka. In the light of the presented research it can be concluded that there is a relationship between educational and professional, material

and living, family and personal plans, as well as those concerning free time, and the parental attitudes displayed by the parents of the surveyed boys. It is recommended to cooperate with pupils' parents as far as possible. Undertaking cooperation enables to rebuild relations between parents and pupils, which were lost due to difficult situations.

Keywords: special pedagogy, intellectual disability, life plans, parental attitudes, juvenile correctional facility

Wstęp

Tematyka osób z niepełnosprawnością intelektualną, które popełniły czyn karalny, jest rzadko poruszana w literaturze. Problematyka odnosząca się do wychowanków zakładów poprawczych typu resocjalizacyjno-rewalidacyjnego ma charakter interdyscyplinarny. Obejmuje ona treści związane z pedagogiką resocjalizacyjną, pedagogiką osób z niepełnosprawnością intelektualną, a także psychologią i prawem. Jednakże warto zaznaczyć, że tak szerokie ujęcie tematu pozwala zyskać szeroki ogląd na tę grupę osób oraz wskazać na jej specyfikę funkcjonowania w miejscu, które można zaliczyć do instytucji totalnych – tj. w zakładzie poprawczym.

Teoretyczne podstawy badań własnych – syntetyczne ujęcie

W literaturze pojawia się wiele ujęć i definicji terminu *plany życiowe*. Bywa on zamiennie używany z pojęciami takimi jak np.: aspiracje, zamierzenia, perspektywy, życzenia, dążenia itd. Termin ten nie jest w pełni sprecyzowany. Przyjęta w niniejszej pracy definicja planów życiowych brzmi następująco: „rozumiane są one jako najważniejsze cele życiowe, do których młodzież zmierza w trakcie swojej działalności” (Górnicka, 2004, s. 15).

David Krech i Richard S. Crutchfield (cyt. za: Rembowski, 1986, s. 166; Płopa, 2015) definiują *postawę* jako „zgodną organizację motywacyjnych, emocjonalnych, percepcyjnych procesów zachodzących w jednostce wobec określonych zjawisk i przedmiotów otaczającego świata”. Postawę warto więc rozpatrywać, biorąc pod uwagę trzy komponenty: składnik motywacyjny i działaniowy, składnik uczuciowy oraz składnik poznawczy.

Jak zaznacza Żaneta Stelter (2006), kształtowanie się postaw wobec dziecka z niepełnosprawnością intelektualną jest długotrwałym procesem. Zarówno macierzyństwo, jak i ojcostwo przeżywane przez rodziców dziecka z niepełnosprawnością intelektualną pełne są emocjonalnych kryzysów, zwątpienia i bezradności,

ale także radości. Każde rodzicielstwo przeżywane jest w sposób indywidualny. Niepełnosprawność dziecka zmienia funkcjonowanie rodziny, ale nie jest ono związane wyłącznie z trudnościami. Na początku większość rodziców przeżywa niepełnosprawność własnego dziecka jako wydarzenie traumatyczne. Konieczne jest zmierzenie się z tym, że rodzic w pewnym sensie traci „idealne, wyobrażone” dziecko. Rodzice muszą postarać się oswoić z myślą, że ich dziecko będzie w pełni lub częściowo zależne od nich i będzie ich potrzebowało do wykonywania niekiedy prostych (z perspektywy sprawnej osoby) czynności.

Małgorzata Sekułowicz (1998) wskazuje na przewlekłość stresu przeżywanego przez rodziców dzieci z niepełnosprawnością. W obliczu niepełnosprawności dziecka zmieniają się także relacje pomiędzy jego rodzicami. Kobieta często rezygnuje z aktywności zawodowej, nie realizuje swoich planów, ponieważ w pełni poświęca się dziecku. Matka dziecka z niepełnosprawnością jest często przemęczona, nie śpi tyle, ile powinna, jest przeciążona obowiązkami. Pracujący ojciec spędza więcej czasu poza domem, czasami „ucieka” od obowiązków domowych i pracuje jeszcze więcej. Może to być próba poradzenia sobie z trudną sytuacją. Ojcowie często nie potrafią odnaleźć się w nowej rzeczywistości. Może to prowadzić do wielu konfliktów.

Adam Mikrut (2005) wykazał, że matki uczniów z niepełnosprawnością intelektualną przejawiały przede wszystkim postawę ochraniającą (zarówno wobec swoich córek, jak i synów), ale także liberalną (częściej w stosunku do synów). Z kolei ojcowie prezentowali wysoki poziom postawy ochraniającej, ale także odrzucającej. Natomiast poziom postawy kochającej był niski (zarówno wobec dziewczynek, jak i chłopców z niepełnosprawnością intelektualną). Ponadto autor wykazał związek pomiędzy postawą odrzucającą i liberalną matek a agresywnością ich dzieci. Wyrażał się on poprzez to, że postawa odrzucająca i liberalna matek wzmagała agresywność ich dzieci. Taka sama zależność miała miejsce w przypadku postawy odrzucającej prezentowanej przez ojców badanych uczniów. Natomiast postawa kochająca matek sprzyjała nieagresywnemu rozwiązywaniu sytuacji konfliktowych przez ich dzieci.

Metodologiczne podstawy badań własnych

Celem przedstawionych badań własnych było zdobycie wiedzy na temat planów życiowych oraz ich związku z postawami rodzicielskimi ocenianymi przez niepełnosprawnych intelektualnie wychowanków zakładów poprawczych resocjalizacyjno-rewalidacyjnych.

Problem badawczy przyjął postać następującego pytania: Jaki jest związek pomiędzy postawami rodzicielskimi prezentowanymi przez rodziców wycho-

wanków (ocenianymi przez badanych) zakładów poprawczych resocjalizacyjno-rewalidacyjnych a ich planami życiowymi?

Hipoteza badawcza postawiona przed realizacją badań brzmiała następująco: Korzystne z wychowawczego punktu widzenia postawy rodziców (tj. postawa akceptacji, postawa autonomii) sprzyjają tworzeniu skonkretyzowanych planów życiowych wychowanków zakładów poprawczych resocjalizacyjno-rewalidacyjnych, w przeciwieństwie do postaw wychowawczo niekorzystnych (tj. postawy nadmiernie ochraniającej, postawy nadmiernie wymagającej i postawy niekonsekwentnej).

Metodą wykorzystaną w niniejszych badaniach był sondaż diagnostyczny. W zakresie metod analizy statystycznej posłużono się elementami statystyki opisowej oraz indukcyjnej. Z kolei technikami badawczymi zastosowanymi w badaniach były: wywiad, ankieta, pomiar oraz badanie dokumentów. W trakcie badań posłużono się następującymi narzędziami badawczymi: *Kwestionariuszem do badania planów życiowych młodzieży* autorstwa Beaty Górnickiej oraz *Kwestionariuszem retrospektywnej oceny postaw rodzicielskich* autorstwa Mieczysława Plopy.

Pierwsze z wyżej wymienionych narzędzi badawczych obejmuje treści planów życiowych z następujących obszarów: plany edukacyjno-zawodowe, cele i dążenia materialno-bytowe, plany osobiste i rodzinne, plany dotyczące czasu wolnego (Górnicka, 2004). Z kolei *Kwestionariusz retrospektywnej oceny postaw rodzicielskich* (Plopa, 2011, 2015) pozwolił na ocenę przez badanych wychowanków postaw, jakie prezentują ich rodzice względem nich samych. Badani mieli za zadanie ocenić oddziaływania i postawy swoich rodziców – osobno matki i ojca. Wyodrębniono tutaj następujące postawy: akceptacja – odrzucenie, nadmierne wymagania, autonomia, niekonsekwencja, nadmierne ochranianie. Kwestionariusz pozwala na ocenę postępowania rodziców wobec dziecka (zarówno matki, jak i ojca). Skorzystano z kwestionariusza w wersji zmodyfikowanej dla potrzeb badanej grupy. W związku z podjętą tematyką rodziny, która stanowi dla badanych temat trudny i drażliwy, celem ułatwienia wypowiedzi zastosowano trzy warianty odpowiedzi: *pasuje, częściowo pasuje, nie pasuje do mojej matki / mojego ojca*. W oryginale narzędzie zawiera pięć wariantów odpowiedzi: *zdecydowanie taki/taka jest i tak się zachowuje, raczej taki/taka jest i tak się zachowuje, mam wątpliwości, czy taki/taka jest i tak się zachowuje, raczej tak/taka nie jest i tak się nie zachowuje, zdecydowanie taki/taka nie jest i tak się nie zachowuje*. W związku z tym nie odnoszono się do norm opracowanych do omawianego narzędzia.

Badania prowadzono w trzech zakładach poprawczych typu resocjalizacyjno-rewalidacyjnego, które mieszczą się w Tarnowie, Witkowie oraz Sadowicach. Są to jedyne w Polsce zakłady poprawcze dla chłopców z niepełnosprawnością intelektualną, tak więc badaniami objętą całą populację osób posiadających na-

stępujące cechy stałe: niepełnosprawność intelektualna i pobyt w zakładzie poprawczym typu resocjalizacyjno-rewalidacyjnego. Liczba badanych chłopców wynosiła 38, z czego 89,5% wychowanków to osoby z lekką niepełnosprawnością intelektualną, natomiast pozostałe 10,5% – z umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną. Średnia wieków badanych chłopców wynosiła 18 lat. Jeśli chodzi o czyny karalne, których dopuścili się wychowankowie, to w zdecydowanej większości (68%) były to przestępstwa przeciwko mieniu, blisko 16% popełniło przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, 10% badanych osób popełniło przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, z kolei ponad 5% – przestępstwa przeciwko wolności.

Aby zrozumieć specyfikę badanej grupy, konieczny jest choćby syntetyczny opis sytuacji rodzinnej chłopców. Wychowankowie różnie reagowali na pytania zawarte w narzędziu autorstwa Plopy – od obojętności do złości, a nawet agresji. Przytoczonych zostanie jedynie kilka przykładowych wypowiedzi. Jeden z wychowanków, gdy miał cokolwiek napisać o swoim ojcu, powiedział: „nie wiem co mam napisać, bo on siedzi”. Podjął jednak próbę oceny ojca, nie zrezygnował z zadania. Inny z wychowanków powiedział: „Tu jest ciągle o rodzinie. Mnie to nie dotyczy”. Te słowa wypowiedział chłopiec, który nie znał swoich rodziców, ponieważ został porzucony zaraz po urodzeniu. Najważniejszą osobą jest dla niego ciocia, która go wychowywała. Charakterystycznym przypadkiem jest wychowanek, który zaczął łamać prawo i przejawiać zachowania agresywne po śmierci swojej matki. To wydarzenie było dla niego traumatycznym przeżyciem. Ojciec chłopca jest osobą uzależnioną od alkoholu i nie można na nim polegać, nie jest zainteresowany swoimi dziećmi (łącznie z wychowankiem jest ich pięcioro).

Inny wychowanek „postrzegany przez nauczycieli jako grzeczny i spokojny” (zapis z akt sprawy), którego zachowanie i pobyt w schronisku oceniono jako wzorcowe – mimo że chłopiec bardzo przeżywał pobyt w tym miejscu – miał 99% nieobecności w szkole, dokonał kradzieży z włamaniem (m.in. belek stalowych). Zrobił to po to, żeby zarobić pieniądze na utrzymanie rodziny. Jego matka nie ma z nim żadnego kontaktu, jest osobą głęboką uzależnioną od alkoholu. Ojciec chłopca od 20 lat choruje na stwardnienie rozsiane, ale pomimo tego wykazuje duże zainteresowanie swoimi dziećmi (wychowanek ma jeszcze brata i siostrę), choroba nie pozwala mu jednak pracować.

Złożone i trudne sytuacje rodzinne badanych chłopców przyczyniły się do tego, że jedynie 20 badanych chłopców wypełniło kwestionariusze dotyczące obojga rodziców. Swoje zadanie wykonali rzetelnie i dokładnie. Gdy pojawiały się wątpliwości, pytania kierowali do osoby badającej. Wówczas wszelkie niejasności były wyjaśniane.

Wyniki analizy

Poniżej zaprezentowano statystyki opisowe dla poszczególnych postaw rodzicielskich tworzących wykorzystane narzędzie badawcze.

Tabela 1.

Postawy rodzicielskie prezentowane przez rodziców badanych wychowanków zakładów poprawczych resocjalizacyjno-rewalidacyjnych

Postawy rodzicielskie	Liczba stwierdzeń	Maksymalna liczba punktów do uzyskania	M		SD		Me		Min.		Max.	
			M	O	M	O	M	O	M	O	M	O
Akceptacja – odrzucenie	10	30	25,82	23,05	5,14	3,66	28	23	10	16	30	30
Autonomia	10	30	24,56	22,15	3,92	3,56	25	23	10	15	30	29
Ochronianie	10	30	22,59	19,50	5,77	3,47	23	20	5	13	30	25
Wymagania	10	30	22,85	19,90	4,94	3,91	23	20	10	13	30	26
Niekonsekwencja	10	30	19,24	18,15	5,54	4,93	19,5	19	10	10	30	27

M – postawy matki, O – postawy ojca.

Jak wynika z powyższej tabeli, badani chłopcy poprzez ocenę swoich rodziców mogli uzyskać maksymalnie 30 punktów w zakresie każdej z pięciu ocenianych postaw rodzicielskich. Jeśli chodzi o postawę akceptacji – odrzucenia, to wyższy jej poziom prezentują matki wychowanków. Podobną tendencję można dostrzec podczas analizy średnich wyników w zakresie postawy autonomii oraz ochraniań, a także wymagania i niekonsekwencji. Należy jednak brać pod uwagę to, że kwestionariusze dotyczące postaw rodzicielskich w całości wypełniło jedynie 20 badanych chłopców (co zaznaczono wcześniej).

Wobec powyższego, jeśli przyjmiemy za punkt odniesienia średnią teoretyczną dla skali „postawy rodzicielskie” wynoszącą 15 punktów (połowa odległości między potencjalnie najwyższym i najniższym wynikiem skali), można stwierdzić, że w ocenie badanych wychowanków ich rodzice prezentują wysoki poziom zarówno postawy akceptacji – odrzucenia, jak i postawy autonomii, ochraniań, wymagania oraz niekonsekwencji.

Kolejne analizy zostały wykonane przy użyciu testu U Manna-Whitneya lub testu Kruskala-Wallisa i prezentują kolejno: średnią wyników dotyczącą postaw rodziców badanych wychowanków (M), odchylenie standardowe (SD), medianę (Me), wartość minimum ($Min.$) oraz wartość maksimum ($Max.$). Wyniki p wskazują na istnienie różnic w postawach rodzicielskich w zależności od planów życiowych wychowanków. Ze względu na obszerną liczbę uzyskanych danych, zostaną zaprezentowane jedynie te, które wskazują na istnienie istotnych różnic w postawach rodzicielskich z uwzględnieniem planów życiowych badanych chłopców.

Poniżej znajdują się dane dotyczące postawy akceptacji – odrzucenia. Rodzice akceptujący dziecko pozwalają mu na dzielenie się swoimi uczuciami, otwartość i spontaniczność. Ponadto starają się być też tacy wobec dziecka, tj. otwarci, czuli i komunikatywni. Uczą dziecko zaufania do siebie oraz innych ludzi i świata. Zapewniają mu poczucie bezpieczeństwa oraz szanują je. Rodzice odrzucający swoje dziecko nie lubią kontaktu z nim, są wobec niego chłodni i zdystansowani. Zaspokajają tylko materialne potrzeby, zaniedbują potrzebę bliskości i miłości (Plopa, 2011).

Istotnych różnic nie wykazano w obszarze planów edukacyjno-zawodowych, planów osobistych i rodzinnych oraz dotyczących czasu wolnego. Analiza statystyczna pozwoliła na stwierdzenie jednej istotnej różnicy w postawie akceptacji – odrzucenia prezentowanej przez matki po uwzględnieniu celów i dążeń materialno-bytowych ich synów. Szczegółowe dane zawiera poniższa tabela.

Tabela 2.

Postawa akceptacji – odrzucenia prezentowana przez matki badanych chłopców z uwzględnieniem ich planów dotyczących wyjazdu za granicę

Cele i dążenia materialno-bytowe					
Czy chciałbyś wyjechać za granicę?	Postawa akceptacji – odrzucenia prezentowana przez matki				p^{**}
	$M \pm SD$	Me	$Min.$	$Max.$	
Tak	25,06 ± 5,32	27,00	10,00	30,00	0,0273
Nie wiem	28,60 ± 2,46	30,00	24,00	30,00	
Nie	23,88 ± 6,27	26,00	13,00	30,00	

**Test Kruskala-Wallisa.

Test Kruskala-Wallisa wykazał, że wspomniana istotna różnica polega na tym, że wyjazdu za granicę nie planują ci wychowankowie, których matki uzyskały najniższe wyniki w zakresie postawy akceptacji. Ci chłopcy, których matki prezentują średnie wyniki w obszarze postawy akceptacji, chcą wyjechać za gra-

nicę. Co do takich planów nie są zdecydowani wychowankowie, których matki wykazują najwyższe wyniki w zakresie omawianej postawy.

Kolejne dane odnoszą się do postawy autonomii prezentowanej przez matki i ojców badanych chłopców. Postawa autonomii pozwala dziecku na samodzielne podejmowanie decyzji wraz z jego rozwojem. Rodzice prezentujący taką postawę uwzględniają zmieniające się potrzeby dziecka, rozumieją to, że dziecko wraz z wiekiem potrzebuje prywatności i intymności oraz posiadania „swoich spraw”. Rodzice jednak służą pomocą i radą swojemu dziecku, a ono ma poczucie, że może w każdej chwili porozmawiać z rodzicem o swoich decyzjach lub planach (Plopa, 2011).

W toku analizy statystycznej w obszarze postawy autonomii z uwzględnieniem planów życiowych badanych chłopców wykazano istnienie czterech istotnych różnic. Szczegółowo ilustrują je tabele umieszczone poniżej.

Tabela 3.

Postawa autonomii prezentowana przez matki badanych chłopców z uwzględnieniem ich planów dotyczących wyjazdu za granicę

Cele i dążenia materialno-bytowe					
Czy chciałbyś wyjechać za granicę?	Postawa autonomii prezentowana przez matki				<i>p</i> **
	<i>M</i> ± <i>SD</i>	<i>Me</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	
Tak	24,25 ± 4,85	24,50	10,00	30,00	0,0152
Nie wiem	26,80 ± 1,69	27,00	24,00	29,00	
Nie	22,38 ± 2,39	22,50	19,00	25,00	

**Test Kruskala-Wallis.

Wykazana istotna różnica polega na tym, że wyjazdu za granicę nie planują ci badani wychowankowie, których matki prezentują najniższe wyniki w obrębie postawy autonomii. Skonkretyzowanych planów dotyczących wyjazdu za granicę nie mają ci chłopcy, których matki wykazują najwyższy wynik w postawie autonomii. Średni wynik w zakresie postawy autonomii skorelowany jest natomiast z chęcią wyjazdu za granicę.

Kolejna tabela zawiera dane dotyczące istotności różnic w postawie autonomii matek badanych chłopców w zależności od ich planów dotyczących miejsca zamieszkania.

Tabela 4.

Postawa autonomii prezentowana przez matki badanych chłopców z uwzględnieniem ich planów dotyczących miejsca zamieszkania

Cele i dążenia materialno-bytowe					
Gdzie zamierzasz mieszkać?	Postawa autonomii prezentowana przez matki				<i>p</i> *
	<i>M ± SD</i>	<i>Me</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	
W dużym mieście	25,79 ± 3,03	27,00	19,00	30,00	0,0431
W małym mieście	23,00 ± 4,46	24,00	10,00	27,00	

*Test U Manna-Whitneya.

Wykazana w toku analizy statystycznej istotna różnica w zakresie postawy autonomii prezentowanej przez matki chłopców z uwzględnieniem ich planów dotyczących miejsca zamieszkania, polega na tym, że zamieszkanie w małym mieście planują ci badani wychowankowie, których matki prezentują niższe wyniki w postawie autonomii. Z kolei chłopcy, których matki uzyskały wyższe wyniki w obszarze postawy autonomii planują mieszkać w dużym mieście.

Następne dane odnoszą się do postawy autonomii prezentowanej przez ojców badanych chłopców z uwzględnieniem ich planów dotyczących samodzielnego mieszkania.

Tabela 5.

Postawa autonomii prezentowana przez ojców badanych chłopców z uwzględnieniem ich planów dotyczących samodzielnego zamieszkania

Cele i dążenia materialno-bytowe					
Czy zamierzasz mieszkać samodzielnie?	Postawa autonomii prezentowana przez ojców				<i>p</i> *
	<i>M ± SD</i>	<i>Me</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	
Tak	23,19 ± 3,02	24,00	17,00	29,00	0,0150
Nie	18,00 ± 2,45	18,50	15,00	20,00	

*Test U Manna-Whitneya.

Jak wynika z powyższego zestawienia, postawa autonomii prezentowana przez ojców różnicuje plany w zakresie samodzielnego mieszkania badanych chłopców ($p = 0,0150$). Różnica ta polega na tym, że samodzielnego zamieszkania nie planują ci wychowankowie, których ojcowie prezentują niższe wyniki w obszarze postawy autonomii. Analiza statystyczna wykonana przy zastosowaniu testu U Manna-Whitneya wykazała, że samodzielne zamieszkanie planują ci chłopcy, których ojcowie uzyskali wyższe wyniki w postawie autonomii. Uzyskany wynik może wskazywać na to, że pozwolenie ze strony ojców na samodziel-

ność ich synów, skutkuje tym, że wychowankowie chcą mieszkać samodzielnie i poprzez to zyskać chociażby częściową niezależność.

Kolejna tabela odnosi się do wykazanych za pomocą testu U Manna-Whitneya istotnych różnic w postawie autonomii prezentowanej przez matki wychowanków z uwzględnieniem ich planów dotyczących zawarcia związku małżeńskiego.

Tabela 6.

Postawa autonomii prezentowana przez matki badanych chłopców z uwzględnieniem tego, jaki związek chcą oni zawrzeć

Plany osobiste i rodzinne					
Jaki związek zamierzasz zawrzeć?	Postawa autonomii prezentowana przez matki				<i>p</i> *
	<i>M</i> ± <i>SD</i>	<i>Me</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	
Formalny	25,32 ± 3,03	26,50	19,00	30,00	0,0351
Nieformalny	21,00 ± 5,80	24,00	10,00	25,00	

*Test U Manna-Whitneya.

Wykazana istotna różnica wyraża się w tym, że związek formalny zamierzają zawrzeć ci wychowankowie, których matki prezentują wyższe wyniki w obrębie postawy autonomii. Natomiast w związku nieformalnym planują pozostać ci chłopcy, których matki wykazują niższe wyniki rozpatrywanej postawy rodzicielskiej.

Kolejne tabele przedstawiają wyniki dotyczące postawy ochraniającej prezentowanej przez matki i ojców badanych chłopców. Postawa ochraniająca wskazuje na to, że rodzice nadmiernie troszczą się o swoje dziecko. Są zdania, że ich syn wciąż potrzebuje nieustannej opieki i troski. Postawa ta ma związek z postawą autonomii, ponieważ w omawianej aktualnie postawie rodzic również w małym stopniu respektuje autonomię, odrębność, swobodę własnego dziecka. Jeśli dziecko takowe przejawia, rodzic reaguje nadmiernym niepokojem. Niekiedy nadmierne chronienie dziecka jest przyczyną konfliktów pomiędzy rodzicem a dzieckiem (Płopa, 2011).

Istotne różnice w zakresie postawy ochraniającej prezentowanej przez rodziców w zależności od planów życiowych badanych chłopców, wykazano w trzech obszarach planów osobistych i rodzinnych.

Tabela 7.

Postawa ochraniająca prezentowana przez ojców badanych chłopców z uwzględnieniem tego, co jest ważne w ich życiu osobistym

Plany osobiste i rodzinne					
Co jest najważniejsze w twoim życiu osobistym?	Postawa ochraniająca prezentowana przez ojców				p^{**}
	$M \pm SD$	Me	$Min.$	$Max.$	
Rodzina	19,88 ± 2,78	20,00	16,00	25,00	0,0277
Nie wiem	13,50 ± 0,71	13,50	13,00	14,00	
Coś innego / ktoś inny	25,00 ± NA	25,00	25,00	25,00	

**Test Kruskala-Wallis.

NA: brak możliwości wyznaczenia przedziału $M \pm SD$ z uwagi na fakt, iż ta kategoria odpowiedzi reprezentowana była przez jedną badaną osobę.

Jak wynika z powyższej tabeli, stwierdzono istotną różnicę w postawie ochraniającej prezentowanej przez ojców wychowanków w zależności od tego, co jest najważniejsze w życiu osobistym badanych chłopców ($p = 0,0277$). Do tych wyników należy podejść ze szczególną ostrożnością z tego względu, że tylko jeden z badanych chłopców wybrał trzecią z prezentowanych w tabeli opcji wyboru (określonej jako: *coś innego / ktoś inny*). Interpretacja otrzymanych wyników (z pominięciem wyboru jednego badanego, a skoncentrowaniem się na dwóch pozostałych opcjach: tj. rodzinie i odpowiedzi *nie wiem*), pozwala stwierdzić, że rodzina jest najważniejsza dla tych chłopców, których matki prezentują wyższe wyniki w zakresie postawy ochraniającej.

W odniesieniu do kwestii związku małżeńskiego zamieszczono tabelę obrazującą istotność różnic w postawie ochraniającej prezentowanej przez matki badanych chłopców w zależności od ich chęci zawarcia związku formalnego lub nieformalnego.

Tabela 8.

Postawa ochraniająca prezentowana przez matki badanych chłopców z uwzględnieniem tego, jaki związek chcą oni zawrzeć

Plany osobiste i rodzinne					
Jaki związek zamierzasz zawrzeć?	Postawa ochraniająca prezentowana przez matki				p^*
	$M \pm SD$	Me	$Min.$	$Max.$	
Formalny	23,86 ± 4,12	24,00	15,00	30,00	0,0460
Nieformalny	16,67 ± 8,78	16,50	5,00	29,00	

*Test U Manna-Whitneya.

Jak wynika z powyższej tabeli, postawa ochraniająca prezentowana przez matki chłopców ma istotne znaczenie dla planów chłopców w zakresie tego, czy

chcieliby oni zawrzeć związek formalny czy też nieformalny ($p = 0,0460$). Powyższe dane wskazują na to, że związek formalny chcą zawierać ci wychowankowie, których matki prezentują wyższy poziom postawy ochraniającej spośród wyników odnotowanych w badanej zbiorowości. Z kolei chłopcy, których matki wykazują niższe wyniki w zakresie omawianej postawy, chcą zawrzeć związek nieformalny.

Kolejne dane odnoszą się do istotnych różnic wykazanych w toku analizy statystycznej w zakresie postawy ochraniającej prezentowanej przez ojców z uwzględnieniem planów wychowanków dotyczących posiadania dzieci.

Tabela 9.

Postawa ochraniająca prezentowana przez ojców badanych chłopców z uwzględnieniem chęci posiadania przez nich dzieci

Plany osobiste i rodzinne					
Czy chcesz mieć dzieci?	Postawa ochraniająca prezentowana przez ojców				p^{**}
	$M \pm SD$	Me	$Min.$	$Max.$	
Tak	20,50 ± 2,92	20,00	16,00	25,00	0,0355
Nie wiem	13,00 ± NA	13,00	13,00	13,00	
Nie	16,33 ± 2,52	16,00	14,00	19,00	

**Test Kruskala-Wallisa.

Wykazana istotna różnica polega na tym, że chęć posiadania dzieci wyrażają ci badani chłopcy, których ojcowie prezentują najwyższy poziom postawy ochraniającej spośród wyników odnotowanych w badanej zbiorowości. Zastosowany do analizy statystycznej test Kruskala-Wallisa wykazał ponadto, że nie planują mieć dzieci ci wychowankowie, których ojcowie wykazują niższe wyniki w zakresie analizowanej postawy. Do powyższych wyników należy podejść z dużą ostrożnością ze względu na to, że konkretnych planów w sprawie posiadania dzieci (udzielenie odpowiedzi: *nie wiem*) nie miał tylko jeden wychowanek.

Poniższe dane odnoszą się do postawy wymagającej prezentowanej przez rodziców wychowanków zakładów poprawczych resocjalizacyjno-rewalidacyjnych. Postawa nadmiernie wymagająca charakteryzuje się tym, że rodzic uważa siebie za autorytet we wszystkich sprawach, które mają związek z jego dzieckiem. Rodzic prezentujący taką postawę nie uznaje potrzeby samodzielności i autonomii dziecka. Nie znosi sprzeciwu. Są dla niego ważne tylko takie działania dziecka, które w pełni odpowiadają jego własnemu wyobrażeniu. Postępowanie dziecka musi być perfekcyjne (Płopa, 2011).

W toku analizy statystycznej wykazano cztery istotne różnice w postawie wymagającej prezentowanej przez rodziców w zależności od planów życiowych badanych chłopców. Zostały one zawarte i uszczegółowione w kolejnych tabelach.

Tabela 10.

Postawa wymagania prezentowana przez ojców badanych chłopców z uwzględnieniem ich planów dotyczących pracy w zawodzie, którego się uczą

Plany edukacyjno-zawodowe					
Czy zamierzasz pracować w zawodzie, którego się uczysz?	Postawa wymagania prezentowana przez ojców				p^{**}
	$M \pm SD$	Me	$Min.$	$Max.$	
Tak	21,27 ± 3,10	20,00	17,00	26,00	0,0465
Nie wiem	14,33 ± 1,53	14,00	13,00	16,00	
Nie	20,17 ± 3,87	21,50	13,00	24,00	

**Test Kruskala-Wallisa.

Wykazana przy użyciu testu Kruskala-Wallisa istotna różnica polega na tym, że pracować w zawodzie, którego się uczą, zamierzają ci wychowankowie, których ojcowie prezentują wyższe wyniki w zakresie postawy wymagającej. Należy jednak zauważyć i podkreślić, że wyniki w obrębie odpowiedzi twierdzących oraz przeczących były zbliżone. W toku analizy statystycznej wykazano ponadto, że skonkretyzowanych planów w zakresie pracy w zawodzie, którego uczą się badani wychowankowie, nie mają ci, których ojcowie prezentują najniższy poziom postawy wymagającej (spośród wyników uzyskanych w badanej zbiorowości).

Następna tabela odnosi się do istotności różnic w postawie wymagającej prezentowanej przez matki chłopców z uwzględnieniem tego, jaki związek zamierzają zawrzeć badani wychowankowie.

Tabela 11.

Postawa wymagania prezentowana przez matki badanych chłopców z uwzględnieniem tego, jaki związek chcą oni zawrzeć

Plany osobiste i rodzinne					
Jaki związek zamierzasz zawrzeć?	Postawa wymagania prezentowana przez matki				p^*
	$M \pm SD$	Me	$Min.$	$Max.$	
Formalny	24,21 ± 3,78	24,00	17,00	30,00	0,0019
Nieformalny	16,50 ± 5,01	17,50	10,00	22,00	

*Test U Manna-Whitneya.

Jak wynika z powyższej tabeli, stwierdzono, że postawa wymagania prezentowana przez matki ma istotne znaczenie w zakresie planów ich synów odnośnie do charakteru związku, jaki chcieliby zawrzeć badani chłopcy ($p = 0,0019$). Różnica ta wyraża się poprzez to, że związek formalny planują zawrzeć ci wychowan-

kowe, których matki prezentują wyższe wyniki w zakresie postawy wymagającej. W związku nieformalnym chcą pozostać ci chłopcy, których matki uzyskały niższe wyniki w obszarze omawianej postawy.

Poniższa tabela odnosi się do istotności różnic w postawie wymagania prezentowanej przez matki respondentów w zależności od tego, co chcieliby oni zrobić w przyszłości w wolnym czasie.

Tabela 12.

Postawa wymagania prezentowana przez matki badanych chłopców z uwzględnieniem tego, co wychowankowie chcieliby robić w wolnym czasie

Plany dotyczące czasu wolnego					
Co zamierzasz robić w wolnym czasie?	Postawa wymagania prezentowana przez matki				p^{**}
	$M \pm SD$	Me	$Min.$	$Max.$	
Chodzić na imprezy	17,00 ± NA	17,00	17,00	17,00	0,0117
Odpoczywać	19,90 ± 4,18	21,50	10,00	24,00	
Zajmować się domem	25,13 ± 3,54	26,00	18,00	29,00	
Zajmować się rodziną	23,00 ± 6,26	23,50	11,00	30,00	

**Test Kruskala-Wallisa.

Na podstawie testu Kruskala-Wallisa stwierdzono, że wykazana istotna różnica polega na tym, że w wolnym czasie zajmować się domem i rodziną planują ci badani chłopcy, których matki prezentują wyższe wyniki w postawie wymagającej. Z ostrożnością należy podejść do wyników dotyczących chodzenia na imprezy – takiej odpowiedzi udzielił w tym przypadku tylko jeden wychowanek.

Kolejne wyniki odnoszą się do postawy wymagania prezentowanej przez ojców wychowanków z uwzględnieniem ich planów dotyczących czasu wolnego.

Tabela 13.

Postawa wymagania prezentowana przez ojców badanych chłopców z uwzględnieniem tego, co wychowankowie chcieliby robić w wolnym czasie

Plany dotyczące czasu wolnego					
Co zamierzasz robić w wolnym czasie?	Postawa wymagania prezentowana przez ojców				p^{**}
	$M \pm SD$	Me	$Min.$	$Max.$	
Chodzić na imprezy	13,00 ± NA	13,00	13,00	13,00	0,0285
Odpoczywać	16,83 ± 3,31	16,50	13,00	22,00	
Zajmować się domem	22,10 ± 2,92	22,50	18,00	26,00	
Zajmować się rodziną	21,00 ± 1,00	21,00	20,00	22,00	

**Test Kruskala-Wallisa.

Istotna różnica wykazana w toku analizy statystycznej polega na tym, że w wolnym czasie zajmować się domem i rodziną planują ci badani chłopcy, których ojcowie prezentują wyższe wyniki w zakresie postawy wymagającej. Na kolejnej pozycji znalazła się chęć odpoczynku. Podobnie jak wcześniej, uzyskane wyniki należy interpretować z ostrożnością, ze względu na to, że chodzić na imprezy planuje tylko jeden wychowanek.

Ostatnie zestawienie obejmuje dane dotyczące postawy niekonsekwentnej prezentowanej przez rodziców badanych chłopców. Postawa niekonsekwentna charakteryzuje się zmiennością – dziecko raz jest akceptowane przez rodzica, innym razem karane i ograniczane. Rodzic w zależności od chwilowego nastroju odnosi się do dziecka w sposób spokojny, jest opanowany, innym razem nerwowy. W takim układzie dziecko nie ma poczucia stabilności i możliwości partnerskiego dialogu z rodzicem (Plopa, 2011).

W zakresie postawy niekonsekwentnej prezentowanej przez rodziców z uwzględnieniem planów życiowych ich synów, wykazano trzy istotne różnice. Szczegółowe dane prezentują poniższe tabele.

Tabela 14.

Postawa niekonsekwentna prezentowana przez matki badanych chłopców z uwzględnieniem ich planów dotyczących miejsca zamieszkania

Cele i dążenia materialno-bytowe					
Gdzie zamierzasz mieszkać?	Postawa niekonsekwentna prezentowana przez matki				p^*
	$M \pm SD$	Me	$Min.$	$Max.$	
W dużym mieście	21,95 ± 5,08	23,00	10,00	30,00	0,0011
W małym mieście	15,80 ± 4,06	16,00	10,00	23,00	

*Test U Manna-Whitneya.

Powyzsza tabela wskazuje na to, że stwierdzono istotną różnicę w postawie niekonsekwentnej prezentowanej przez matki badanych chłopców po uwzględnieniu tego, czy wychowankowie ci planują mieszkać w małym czy dużym mieście ($p = 0,0011$). Różnica ta polega na tym, że w dużym mieście planują mieszkać ci wychowankowie, których matki prezentują wyższe wyniki w zakresie postawy niekonsekwentnej. Z kolei chłopcy, których matki wykazują niższy poziom analizowanej postawy (spośród odnotowanych w badanej zbiorowości), planują zamieszkać w małym mieście.

W odniesieniu do kwestii związku małżeńskiego zamieszczono tabelę obrazującą istotność różnic w postawie niekonsekwencji prezentowanej przez matki, których synowie różnią się w kwestii charakteru związku, jaki planują zawrzeć.

Tabela 15.

Postawa niekonsekwencji prezentowana przez matki badanych chłopców z uwzględnieniem tego, jaki związek chcą oni zawrzeć

Plany osobiste i rodzinne					
Jaki związek zamierzasz zawrzeć?	Postawa niekonsekwencji prezentowana przez matki				p^*
	$M \pm SD$	Me	$Min.$	$Max.$	
Formalny	20,25 ± 5,30	20,50	10,00	30,00	0,0237
Nieformalny	14,50 ± 4,23	13,50	10,00	21,00	

*Test U Manna-Whitneya.

Zastosowany do analizy statystycznej test U Manna-Whitneya wykazał, że istotna różnica wyraża się poprzez to, że związek formalny planują zawrzeć ci wychowankowie, których matki prezentują wyższe wyniki w obszarze postawy niekonsekwentnej. Natomiast związek nieformalny chcieliby zawrzeć ci badani chłopcy, których matki uzyskały niższe wyniki w zakresie omawianej postawy.

Kolejno zaprezentowano wyniki dotyczące istotności różnic w postawie niekonsekwencji ujawnianej przez ojców wychowanków z uwzględnieniem tego, czy chłopcy chcieliby, aby ich własna rodzina była podobna do tej, w której zostali wychowani.

Tabela 16.

Postawa niekonsekwencji prezentowana przez ojców badanych wychowanków z uwzględnieniem tego, czy chcą oni, aby ich rodzina była podobnej do tej, w której zostali wychowani

Plany osobiste i rodzinne					
Czy chciałbyś, aby twoja własna rodzina była taka, jak ta, w której zostałeś wychowany?	Postawa niekonsekwencji prezentowana przez ojców				p^*
	$M \pm SD$	Me	$Min.$	$Max.$	
Tak	15,67 ± 4,27	15,00	10,00	21,00	0,0329
Nie	20,18 ± 4,64	22,00	12,00	27,00	

*Test U Manna-Whitneya.

Istotna różnica wykazana w toku analizy statystycznej wyraża się w tym, że nie chcą posiadać takiej rodziny własnej, która byłaby podobna do rodziny, w której zostali wychowani, ci badani chłopcy, których ojcowie prezentują wyższe wyniki w postawie niekonsekwencji. Można zatem wnioskować, że wychowywanie dziecka przez niekonsekwentnego ojca przyczynia się do tego, że wychowankowie nie chcą powielać takiego modelu wychowania w swojej rodzinie.

Podsumowanie i wnioski końcowe

Odnotowane istotne różnice w postawach rodzicielskich z uwzględnieniem planów życiowych badanych chłopców pozwalają stwierdzić, że postawiona przed rozpoczęciem badań hipoteza badawcza, która brzmiała następująco: korzystne z wychowawczego punktu widzenia postawy rodziców – tj. postawa akceptacji, postawa autonomii – sprzyjają tworzeniu skonkretyzowanych planów życiowych wychowanków zakładów poprawczych resocjalizacyjno-rewalidacyjnych, w przeciwieństwie do postaw wychowawczo niekorzystnych (tj. postawy nadmiernie ochraniającej, postawy nadmiernie wymagającej i postawy niekonsekwentnej) potwierdziła się tylko częściowo.

a) Z otrzymanych danych wynika, że chłopcy, których matki prezentowały najwyższe wyniki w zakresie postawy akceptacji (czyli postawę wychowawczo korzystną), nie mieli skonkretyzowanych planów dotyczących wyjazdu za granicę. W tym samym zagadnieniu (tj. wyjeździe za granicę) podobnie prezentują się dane w zakresie postawy autonomii prezentowanej przez matki chłopców. Chłopcy, których matki prezentują najwyższe wyniki w postawie autonomii, nie mają skonkretyzowanych planów dotyczących wyjazdu za granicę. Wszyscy chłopcy – niezależnie od tego, czy ich matki prezentują wyższe czy niższe wyniki w zakresie postawy autonomii, mają skonkretyzowane plany dotyczące miejsca zamieszkania oraz kwestii zawarcia związku formalnego lub nieformalnego. Skonkretyzowane plany dotyczące zawarcia związku mają wychowankowie, których matki prezentują zarówno wysokie, jak i niskie wyniki w obszarze postawy ochraniaiania.

b) Niezależnie od stopnia nasilenia postawy autonomicznej ojców ich synowie mają skonkretyzowane plany w zakresie samodzielnego mieszkania. Takie wyniki nie potwierdzają postawionej hipotezy. Nie potwierdziła się także hipoteza badawcza dotycząca postawy nadmiernie ochraniającej – wychowankowie, których ojcowie prezentują najniższe wyniki w zakresie postawy ochraniającej, nie wiedzą, co jest dla nich najważniejsze w życiu osobistym. Wszyscy badani chłopcy bez względu na to, jaki poziom postawy ochraniającej prezentują ich ojcowie, potrafią określić, czy chcą, czy też nie chcą mieć dzieci. Uzyskane wyniki wskazują na to, że skonkretyzowanych planów dotyczących pracy w zawodzie, którego się uczą, nie mają chłopcy, których ojcowie prezentują najniższe wyniki w postawie wymagania.

Należy zauważyć, że postawy rodzicielskie w ocenie badanych wychowanków zakładów poprawczych resocjalizacyjno-rewalidacyjnych zostały ocenione jako wysokie. Z deklaracji chłopców wynika, że ich matki i ojcowie prezentują najwyższe wyniki w zakresie postawy akceptacji, kolejno w postawie autonomii i postawie wymagającej. Elżbieta Minczakiewicz (2007) wykazała, że postawy rodziców

badanych przez nią osób z niepełnosprawnością intelektualną były niewłaściwe – najczęściej odtrącająco-unikające. Trzeba pamiętać jednak, że wychowankowie zakładów poprawczych resocjalizacyjno-rewalidacyjnych sami oceniali swoich rodziców, a częsta jest tendencja do przedstawienia swojej rodziny w lepszym świetle. Kłopotliwe jest bezpośrednio odniesienie się do związku między postawami rodzicielskimi a planami życiowymi badanych chłopców. Nie ma badań, do których można byłoby się odnieść w sposób bezpośredni. Można jednak przywołać rozważania Hanny Liberskiej (2000), która analizowała zmiany orientacji życiowej młodzieży w kontekście uwarunkowań rodzinnych. Autorka jednak nie odnosiła się do postaw rodzicielskich, a kontroli rodzicielskiej, ponadto stosowała termin: *orientacje życiowe*, a nie *plany życiowe* (tak więc wspomniane tutaj rezultaty badań są jedynie pośrednie). Z badań wynika, że im starsza młodzież, tym mniej rozmawia ze swoimi rodzicami na temat swojej przyszłości. Częściej takie rozmowy prowadziły dziewczęta niż chłopcy. Te badane osoby, które częściej rozmawiały ze swoimi rodzicami, w większym stopniu myślały o założeniu własnej rodziny. Z kolei silniejsza kontrola ze strony rodziców wpływała na to, że badana młodzież bardziej koncentrowała się na atrakcyjnym spędzaniu czasu wolnego. Ciekawe jest także i to, że badana przez autorkę młodzież, której rodzice prezentowali wyższy poziom kontroli, posiadała bardziej realne plany. Małgorzata Dubis (2016) wykazała, że w grupie licealistów, których rodzice prezentowali demokratyczny i liberalny kochający styl wychowania, najważniejszymi celami życiowymi były: założenie rodziny, wykształcenie oraz mniejsza obawa o swoją przyszłość. Uczniowie, których rodzice byli autokratyczni, za najważniejsze cele uznali: mniejszą obawę o przyszłość, bycie bardziej cenionym i wyjazd za granicę.

Andrzej Bałandynowicz (2006) wyraża opinię, że praca nad środowiskiem rodzinnym powinna być nieodłącznym elementem powrotu wychowanka do środowiska naturalnego. Pedagog powinien starać się usuwać patologie w rodzinie, gdyż bez tego nawet najbardziej intensywne działania podejmowane w pracy z nieletnim są niewystarczające i nie przyniosą oczekiwanych rezultatów. Jeden z ważniejszych postulatów związany jest z odbudową więzi pomiędzy poszczególnymi członkami rodziny. Pozwoli to na poprawę sytuacji zarówno dziecka, jak i całej rodziny, czyli podstawowego systemu, do którego powraca, w którym żyje i rozwija się dziecko.

Bibliografia

- Bałandynowicz A. (2006). *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*. Warszawa: Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza.
- Dubis M. (2016). Style wychowania w rodzinie a preferowane przez młodzież cele życiowe i wartości. *Wychowanie w Rodzinie*, 13, 1, 193–214.
- Górnicka B. (2004). *Plany życiowe młodzieży z lekkim upośledzeniem umysłowym*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Liberska H. (2000). Zmiany w orientacji życiowej młodzieży w kontekście uwarunkowań rodzinnych. *Forum Psychologiczne*, 5 (2), 172–185.
- Mikrut A. (2005). *Agresja młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną – uwarunkowania i przejawy*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Minczakiewicz E. (2007). Agresja jako skutek deprywacji potrzeb i rozluźnienia więzi w rodzinie w kontekście niepełnosprawności intelektualnej jej członków. *Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo*, 2, 71–108.
- Płopa M. (2011, 2015). *Psychologia rodziny – teoria i badania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Rembowski J. (1986). *Rodzina w świetle psychologii*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Sekułowicz M. (1998). Problematyka funkcjonowania rodzin dzieci niepełnosprawnych. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 1 (1), 61–82.
- Stelter Ź. (2006). Rodzina z dzieckiem upośledzonym umysłowo. *Roczniki Socjologii Rodziny*, 17, 255–275.